

PAVEL SUCHÁNEK

SBÍRKA OBRAZŮ A GRAFIK OLOMOUCKÉHO KANOVNÍKA JIŘÍHO JINDŘICHA Z MAYERSWALDU (1676–1747)*

Již tradičně přinášejí *Opuscula historiae artium* studie a archivní materiály věnované dějinám raně novověkého sběratelství. V poslední době zde byla pozornost věnována také možná poněkud opomíjeným sběratelům a mecenášům umění, působících v církevních službách.¹ Tento drobný příspěvek právě k tomuto tématu vznikl v rámci přípravy rozsáhlejší studie o kulturním mecenátu kanovníků olomoucké metropolitní kapituly v 18. století; protože však zatím nemohu nabídnout vlastní obecnější závěry, rozhodl jsem se představit některé neznámé materiály a prameny právě k problematice sběratelství v prostředí církevní aristokracie, a doplnit je vlastním komentářem a úvahami.

Osoba sběratele, na kterou zaměříme naši pozornost, určitě není na Moravě zcela neznámou, dokonce lze říci, že její jméno je předáváno a uchováváno v Olomouci, v historické paměti lidí se vztahem k olomoucké katedrále, mnohdy i přes propast tří staletí až do dnešních dní. Jiří Jindřich rytíř z Mayerswaldu, olomoucký kanovník a v závěru života děkan metropolitní kapituly si věčnost na tomto světě zajistil svou poslední vůlí, jíž učinil dědicem svého nemalého jmění právě olomoucký biskupský chrám sv. Václava – úroky Mayerswaldovy nadace totiž byly určeny na jeho výzdobu a zařízení.² Nadání doplnil dar liturgických

* Studie vznikla s podporou Grantové agentury České republiky, projekt č. 408/07/0773.

¹ Lubomír Slaviček, Inventáře sbírky olomouckého světicího biskupa Ferdinanda Schröffela ze Schröffenheimu (1639–1702). Prameny k dějinám sběratelství 17.–19. století na Moravě II., *Opuscula historiae artium* F 45, 2001, s. 83–93. K Schröffelově sbírce obrazů viz dále Lubomír Slaviček, Zpráva o sbírce olomouckého světicího biskupa Ferdinanda Schröffela ze Schröffenheimu. (Nové poznatky k dějinám sběratelství na Moravě), in: *Historická Olomouc XIII*, Olomouc 2002, s. 129–144.

² Testament uložen v Zemském archivu v Opavě (dále jen ZA Opava), pobočka Olomouc, fond MCO, kart. 723, inv. č. 4734, sign. Ia49/1. Již předtím byl kanovník Mayerswald donátorem loretánské kaple v katedrále, kam daroval stříbrné antependium a také financoval výměnu starých dřevěných oltářů v katedrále za honosnější mramorové (ještě v závěti kladl vykonavatelům na srdce, aby z úroků jeho nadace především vyměnili zbývající dva dřevěné oltáře za nové mramorové). Srov. Metoděj Zemek, *Poslušnost prelátů a kanovníků olomoucké kapituly od počátku do nynější doby II.*, rukopis v ZA Opava, pobočka Olomouc, s. 148. – Mořic

rouch a předmětů, odkaz osobních diamantových šperků, určených na zhotovení skvostné monstrance, a také rozhodnutí, učiněné s „*myšlenkami na větší ozdobu katedrálního chrámu*“, totiž umožnit využít „*všechny obrazy, kolik jich jen bude potřeba*“ k výzdobě dómské sakristie. A právě kanovníkova doposud blíže neznámá obrazová kolekce nás zde bude zajímat především.

Pátrání po hmatatelnějších dokladech existence Mayerswaldovy sbírky nebylo nijak složité, koncept i čistopis soupisu obrazů, jakož i zaznamenání jejich rozmístění v děkanské rezidenci totiž leží v jednom kartonu spolu s dalšími listinami, sepsanými při projednávání kanovníkovy pozůstalosti.³ Z písemností vyplývá, že přizvaní komisaři zaznamenali v posledních dnech roku 1747 (Mayerswald zemřel 23. prosince) na děkanství celkem 266 obrazů, které sepsali do 139 inventárních čísel; v děkanské venkovské rezidenci na zámku v Hrubčicích se ve stejné době nacházelo dalších 70 obrazů rozvěšených v osmi místnostech. Rytíř z Mayerswaldu tedy celkem vlastnil 336 obrazů, což sice představuje sbírku spíše střední velikosti, v tomto prostředí ale nikoliv zanedbatelnou: dodnes proslulá starší kolekce s díly P. P. Rubense, Anthonise van Dycka či Paola Veronesa, vybudovaná olomouckým kanovníkem Ferdinandem Schröffelem ze Schröffenheimu obsahovala 247 obrazů,⁴ litoměřický biskup Mořic Adolf August Sachsen-Zeitz podle inventáře z roku 1759 vlastnil 232 obrazů,⁵ a také většina Mayerswaldových olomouckých kolegů, obývajících zdejší kanovnícké rezidence, se v této době nemohla pochlubit tak rozsáhlým souborem.

Ještě než se pokusíme vyhodnotit informace získané z inventářů, měli bychom se zaměřit na osobnost našeho sběratele. Jiří Jindřich Mayerswald byl spolu s Janem Václavem Freyenfelsem jediným sídelním kanovníkem měšťanského původu, který se stal v 18. století členem olomouckého sboru; jeho členy se totiž stávali výlučně aristokraté. Kapitula opakovaně veřejně deklarovala, že příslušníci aristokracie v jejich řadách nacházejí hodnost přiměřenou svému stavu a také adekvátní příjmy, neboť kapitulní majetek má sloužit i na podporu „*o vlast zasloužilých rodin*“, zejména těch zchudlých, a tato představa byla kodifikována ještě v roce 1772 v nových stanovách schválených Marií Terezií.⁶ Proto asi nepřekvapí zjištění, že olomoučtí kanovníci se v 18. století považovali v první řadě za šlechtice a až pak za duchovní. Tomuto postoji pak u mnohých odpovídal i adekvátní životní styl.⁷

Kráčmer, *Dějiny metropolitního chrámu sv. Václava v Olomouci*, Olomouc 1887. – Rudolf Zuber, *Osudy moravské církve v 18. století I*, Olomouc 1987, s. 71–72.

³ ZA Opava, pobočka Olomouc, fond MCO, kart. 722.

⁴ Slavíček, *Inventáře sbírky* (pozn. 1).

⁵ Vít Vlnas, *Umělecké sbírky litoměřických biskupů v 17. a 18. století*, *Umění XXXVIII*, 1990, s. 232–247.

⁶ Zuber (pozn. 2), s. 59–62.

⁷ Kanovníci například běžně chodili oblečení ve světském oděvu, což se snažili k nelibosti biskupských úřadů napodobovat i diecézní kněží, takže jim muselo kvůli jejich námitkám být zainteresovanými místy vysvětlováno, že kanovníkům tuto výsadu umožňuje jejich výjimečné postavení, neboť jsou v německých zemích jedinou výlučně šlechtickou institucí tohoto typu; viz Rudolf Zuber, *Osudy moravské církve v 18. století II*, Olomouc 2003, s. 98.

Příběh dvou generací rytířů z Mayerswaldu o tomto sociálním rozměru prestižní duchovní instituce vypovídá dosti názorně. Jiří Jindřich vděčil za svůj kanonikát především svému otci Janu Bernardu Mayerovi. Když se 3. února 1676 v Brně narodil, jeho otec již pár let pracoval jako advokát pro olomouckou kapitolu,⁸ postupně vedle funkce kapitulního syndika zastával i práci biskupského notáře, rady a ředitele kanceláře a byl též asesorem u olomoucké konzistoře. Doklady o jeho kontaktech s urozenými a vlivnými přáteli jsou charakteristickou ukázkou toho, co současní historikové označují jako budování „*sítě sociálních interakcí*“. Přátelské styky navázal s řadou kanovníků, s premonstráty z Hradiska a jejich opatem Norbertem Želeckým z Počenic, kteří si jeho nezištných služeb neobyčejně cenili ještě léta po Mayerswaldově smrti,⁹ i mnohými moravskými šlechtici zvučných jmen.¹⁰ Konečně 1. září 1679 stvrdil císař Leopold I. Mayerův společenský vzestup udělením nobilitačního diplomu, erbu a predikátu rytíře z Mayerswaldu.¹¹ Až na koupi dvou starých domů v Olomouci na Předhradí a jejich přestavbu do podoby prostorného městského paláce¹² se však zřejmě nepustil do ničeho, co by příliš zajímalo historika umění – nemáme zprávy o jeho mecenášských aktivitách, ani vybavení jeho domácnosti se nevyznačuje ničím, co by ji odlišovalo od domů bohatších měšťanů; například obrazů jsem tu napočítal jen 29.¹³ Hlavním „kapitálem“ a zárukou další-

⁸ Moravský zemský archiv v Brně (dále jen MZA Brno), fond C 2 Tribunál – pozůstalosti 1636–1783, kart. 124, sign. M24. O úspěšné kariéře Jana Bernarda zřejmě nebylo od počátku pochyb: začínal u úspěšného brněnského právníka tyrolského původu Jiřího Flamma (†1669), nobilitovaného za své zásluhy do rytířského stavu, jehož mladší dceru Barboru Eleonoru posléze pojal za manželku.

⁹ Výmluvně o tom hovoří zmínka v diáři premonstrátské kanonie k roku 1702 (Mayerswald zemřel v roce 1698), komentující uvěznění konzistorního notáře Müntzera: „*To nás nemusí mrzet, nebyl nám přátelsky nakloněn, to není Mayerswald!*“ MZA Brno, fond E 55 – Premonstráti Klášterní Hradisko, Deník kanonie z let 1702–1705, signatura 209 II 11, f. 43, citováno dle Josef Pucek, *Deníky premonstrátské kanonie Klášterní Hradisko v Olomouci. (1693–1783). Výběrový katalog*, Olomouc 2000 (nepublikovaný strojopis, přístupný v archivu Národního památkového ústavu, územní odborné pracoviště v Olomouci). Byl to také právě premonstrátský opat Norbert Želecký, kdo Mayerswaldovi v roce 1692 prodal dva své domy v Olomouci na Předhradí; viz Vilém Nather, *Kronika olomouckých domů. Předhradí*, Olomouc 1999, s. 51–52.

¹⁰ O ochotě, s níž Mayerswald půjčoval hotovost svým aristokratickým přátelům vypovídají zejména pečlivě uchovávané směnky, o nichž víme z jeho pozůstalostního spisu (pozn. 8).

¹¹ Viz šlechtické matriky in: MZA Brno, fond A 3 Stavovské rukopisy (zemské desky), inv. č. 43, fol. 25; ibidem, inv. č. 53, fol. 122.

¹² Nather (pozn. 10).

¹³ Šlo konkrétně o 7 kusů zátiší s ovocem, 5 zátiší s květinami, 7 historií, 2 krajinomalby, jeden lovecký výjev, portréty císaře Leopolda I. a jeho syna Josefa I. a 5 portrétů (specifikovány byly jen portréty otce a matky). Přímou se zde nabízí se zde srovnání s domácností jeho velmi bohatého brněnského tchána Jiřího z Flammu, který vlastnil portréty své, svých rodičů, své ženy a jejich rodičů a bratra, a pouze 4 další obrazy náboženského rázu (sv. Antonín Paudánský, sv. Jan Křtitel, sv. Máří Magdaléna a Panna Marie). Jistou výpovědí o mentalitě v právnických kruzích může být i skutečnost, že zatímco Jiří Jindřich Mayerswald podobně jako další kanovníci ve své závěti odkazoval přátelům „*na památku*“ především právě obrazy, jeho otec Jan Bernard do smlouvy o rozdělení dědictví po rodičích mezi manželkou Barborou Eleonorou s jejím bratrem Kryštofem Maxmiliánem z Flammu posadil bod, který mu umožňoval vybrat

ho vzestupu rodu asi v očích Jana Bernarda bylo spíše než aristokratický životní styl jeho pěti synů.¹⁴

Otcovská strategie zjevně počítala s onou podpůrnou funkcí dobře zajištěných kanovnických prebend pro nebohaté, ale „o vlast zasloužilé rody“. Nejpozději v roce 1693 zahájil ofenzivu za získání kanonikátu pro svého nejstaršího, tehdy sedmnáctiletého syna.¹⁵ Ten v létě přijal v Hradci Králové nejnižší stupeň svěcení (tonzuru) a již pár měsíců nato byl papežskou provizí jmenován nástupcem zemřelého kanovníka Losensteina.¹⁶ Mayerswaldův tah ovšem nevyšel: kapitula se postavila ostře proti, neboť k uvolnění místa mezi nesídelními kanovníky došlo v sudém měsíci, kdy měla pravomoc jmenovat nového člena právě sama kapitula a nikoliv papež. Výsledkem sporu byla porážka Mayerswalda, neboť na uvolněné místo byl dosazen jiný uchazeč. Nakonec však už za tři měsíce zemřel další z kanovníků a tak mohl být syn kapitulního syndika 3. června 1694 jednohlasně zvolen nesídelním kanovníkem olomouckého biskupského kostela. Hned na podzim toho roku odjel do Prahy absolvovat nezbytné triennium na zdejší univerzitě. V roce 1699 získal povinný doktorát z civilního a kanonického práva v Římě a ihned se vrátil do Olomouce, kde byl vysvěcen na kněze a jmenován novým děkanem v biskupském Vyškově. Podle vlastních slov zde pobyl čtyři roky.¹⁷ Poté se informace o jeho působení ztrácejí, a to až do roku 1711, kdy již prokazatelně byl sídelním kanovníkem v Olomouci.

si jako „památku“ na svého zvěčnělého tchána tři knihy dle vlastního výběru z jeho rozsáhlé právnícké knihovny. Viz pozn. 8; srov. též Filip Komárek, *Moravští zemští advokáti v 2. polovině 17. století a jejich knihovny*, diplomní práce FF MU, Brno 2008.

- ¹⁴ Josef Kachník se zmiňuje o jakémsi „náhrobku“ Jana Bernarda, který měl stávat před loretánskou kaplí v dómu, v níž byl rok po jeho smrti vysvěcen syn Jiří Jindřich na jáhna, a kterou později ve čtyřicátých letech 18. století nechal nově zařídit; viz Kachník (pozn. 2), s. 26. Ve svém testamentu však Jiří Jindřich Mayerswald hovořil naopak o kostele sv. Petra v Olomouci jako o místě, kde fundoval zádušní mše za „*die da begrabene Mayerswaldische Familie*“.
- ¹⁵ Rovněž pro druhého syna přichystal otec kariéru v církevním prostředí, které sám znal nejlépe: mladší Bernard František se stal kanovníkem brněnské kolegiální kapituly; zemřel v roce 1726. Teprve třetí syn, Josef Antonín Dominik, v době otcovy smrti patnáctiletý, byl vyvolen, aby se stal dědicem a pokračovatelem mayerswaldského rodu. Stal se přísedícím moravského zemského soudu v Brně, v roce 1731 zakoupil statek se starou tvrzí v Cetechovicích, kterou v dalších letech přestavěl na pohodlnou rezidenci pro sebe a svou mladičkou manželku Marii Louisu z rozvětveného rodu Bergamosco von Morawecz, což nepochybně mělo úzkou souvislost s povýšením jeho rodové linie do stavu starožitných rytířů, kterého se dočkal v roce 1734. Čtvrtý bratr Karel Ignác se stal jezuitou, o nejmladším Janu Františkovi, stejně jako sestře Anně Alžbětě, máme poslední zprávy z doby otcovy smrti; zemřel zřejmě ještě v nedospělém věku. Viz pozůstalostní spisy členů rodu v MZA Brno, fond C 2 Tribunál – pozůstalosti 1636–1783, sign. M, a ibidem, fond A3 Stavovské rukopisy (zemské desky), inv. č. 43 a 53 (šlechtické matriky) a inv. č. 298 (trhové kvaterny hradištského kraje).
- ¹⁶ Zemek (pozn. 2), s. 148.
- ¹⁷ O svém působení zde se Mayerswald zmínil ve své závěti v souvislosti s odkazem liturgického náčiní a ornátů kostelu ve Vyškově a blízkých Topolanech. Viz pozn. 2 a Gregor Wolny, *Kirchliche Topographie von Mähren. Brüner Diocese* Bd. III, Brünn 1860, s. 425. Nesídelní kanovníci (domiceláři) nedisponovali rezidencí a prebendami, takže v mnohých případech do uvolnění rezidence buď vůbec nepůsobili jako kněží, anebo naopak usilovali o získání některé z nejvýnosnějších far biskupství, zpravidla namísto některého ze svých kolegů kanovníků; viz

V době, kdy nový olomoucký biskup Wolfgang Hannibal ze Schrattenbachu byl zcela pohlcen diplomatickými misemi ve službách císaře Karla VI., stal se rytíř z Meyerswaldu velmi brzy jednou z neaktivnějších a nejvýraznějších osobností v kanovnickém sboru. Spolu s Michaellem Fridrichem z Althanu, diplomatem, budoucím místokrálem v Neapoli a současně držitelem kanonikátů v Olomouci, Praze, Staré Boleslavi a Vratislavi a biskupství ve Vácu,¹⁸ byl Meyerswald „zlým mužem“, který se rezolutně postavil biskupově bratru Ottovi, který v době Schrattenbachovy nepřítomnosti řídil hospodaření a finance biskupství způsobem, který vyvolával stabilně prudké spory s kapitulou. Meyerswald se mezi svými mnohdy nepraktickými kolegy projevil jako vzdělaný, schopný a sebevědomý právník a ekonom, který si dovolil svěřit papíru i poněkud neuctivé vlastní mínění o vzdělání bývalého neapolského místokrále Schrattenbacha, který, jak se mu zdálo, snad kromě bible nečetl nic jiného.¹⁹

Meyerswald vystřídal během svého působení v Olomouci nejméně čtyři kanovnické domy. Bylo totiž běžné, že po smrti dosavadního uživatele či jeho povýšení do funkce děkana či probošta s vlastní rezidencí mohli ostatní kanovníci žádat o přidělení uvolněného domu, zdál-li se jim lepší; o tom pak rozhodovala kapitula jako vlastník rezidencí, přičemž kritériem rozhodování byl nejčastěji služební věk žadatele. První Meyerswaldův dům neznáme; po smrti kanovníka Oty Karla Thürheimba v roce 1715 se ale nastěhoval do jeho rezidence v dnešní Wurmově ulici číslo 11, kterou pak v roce 1730 vyměnil za protější, nově opravený palác Jana Felixe Želeckého v dnešní Křížkovského ulici (číslo 11). Zde bydlel až do roku 1746, byť byl již 29. září 1741 zvolen kapitulním děkanem (v Olomouci byl představeným kapituly), který měl nárok na rozlehlou děkanskou rezidenci na dnešním Václavském náměstí vedle biskupského chrámu. Mírný zmatek v zaběhlých zvyklostech způsobil Meyerswaldův předchůdce, probošt František Ferdinand Oedt, který po volbě děkanem odmítl opustit svou pohodlnou proboštskou rezidenci, takže do volného děkanského domu byli stěhováni jiní kanovníci. Teprve v prosinci roku 1746, rok před svou smrtí, sem i se svými obrazy přesídlil děkan Meyerswald.²⁰

Při procházení Meyerswaldovy pozůstalosti jsem našel starý inventář z roku 1737, který obsahoval soupis jeho obrazů, které visely v původně Želeckého rezidenci poblíž kostela sv. Petra, kde Meyerswald bydlel před posledním stěhováním na děkanství. Jedná se o letný záznam rozmístění obrazů v místnostech, kde byly stručně, mnohdy na hranici srozumitelnosti, zaznamenány jejich náměty, někdy velikost pláten (rozdílišující ale jen velké a malé kusy), opomenuta byla

Zuber (pozn. 2), s. 62.

18 O něm například Joachim Bahlcke, Michael Fridrich hrabě z Althanu (1680–1735). Životní etapy preláta ve službách habsburské monarchie na počátku 18. století, in: *Nový Mars Moravicus aneb Sborník příspěvků, jež věnovali Prof. Dr. Josefu Válkovi jeho žáci a přátelé k sedmdesátinám*, Brno 1999, s. 501–515.

19 Zuber (pozn. 2), s. 121.

20 Marcela Jasioková, *Držitelé kanovnických domů na jižní a východní linii olomouckého Předhradí*, diplomní práce FF UP, Olomouc 1993, s. 99–101.

zcela otázka provenience a autorství maleb.²¹ Srovnáme-li tento inventář se soupisem Mayerswaldových obrazů pořízeným po jeho smrti, zjistíme, že větší část obrazů byla v jeho držení již na konci třicátých let:

Tabulka 1

Tematická skladba obrazové sbírky Jiřího Jindřicha z Mayerswaldu v letech 1738 a 1747		
	1737	1747
1) sakrální témata	39	60
2) portréty	13	17
3) mytologie a historie	18	23
4) alegorie	12	10
5) krajiny	30	43
6) lovecké výjevy	1	7
7) mariny	11	4
8) architektury	8	3
9) zátiší	23	31
10) žánrové scény	37	52
11) militaria	18	15
12) obrazy zvířat	41	64
13) jiné a neurčené	4	7
celkem kusů	255	336

Nelze bohužel říci něco konkrétnějšího o způsobech, jak Mayerswald tyto obrazy získával. Je známo, že v okolních zemích čile nakupoval a vyměňoval sazenice a cibulky cizokrajných rostlin pro svou zahradu,²² jednal také s kapitulními agenty ve Vídni a Římě, ale informace o nákupech obrazů zatím postrádáme. Část pláten nepochybně získal (ale naopak i rozdal) jako dary od přátel a hostů své domácnosti,²³ může se to týkat například doložených portrétů rodinného přítele a příznivce Adama Maxmiliána z Liechtensteina, nekompromisního kapitulního děkana Karla Julia Orlika z Laziska, předchozího majitele Mayerswaldovy rezidence barona Felixe Želeckého,²⁴ či Mayerswaldova blízkého spojence kardinála Althana. Stejně

²¹ Častější jsou pouze zmínky o „*niederländische Landschaften*“, „*holandských trzích*“, případně tu je záznam „*zwei holländische, Gebäu und Schief darauf gemahlen*“, které naznačují, že se nemusí jednat jen o typ malby, ale o její skutečně nizozemskou provenienci.

²² Zuber (pozn. 2), s. 73.

²³ Z diářů kanonie na Hradisku vyplývá, že stejně jako jeho otec měl i Jiří Jindřich se zdejšími premonstráty velmi úzké vztahy a mezi jeho přátele patřilo několik jejich opatů. Velmi časté byly vzájemné návštěvy s opatem Robertem Sanciem, které byly pravidelně zaznamenávány v diářích. Mayerswald byl také opakovaně poctěn možností celebrovat o premonstrátských svátcích na Hradisku slavnostní bohoslužby a podílel se také na zádušních obřadech po smrti opata Sancia v roce 1732 (MZA Brno, fond E 55 – Premonstrátí Klášterní Hradisko, Deník kanonie z roku 1731–1733, sign. 218 II 20, f. 132).

²⁴ Kromě portrétu by s Želeckým mohl souviset i Mayerswaldův obraz sv. Felixe. Jiří Jindřich vlastnil též portrét kanovníka Thürheimba, kterého vystřídal v rezidenci, kterou obýval předtím.

jako postrádáme doklady o jednotlivých darech, nevíme více ani o získání většího množství obrazů naráz, například dědictvím po některém z přátel.

Konkrétnější můžeme být pokud se týká obrazů, které by kanovník mohl zdědit po některém z příbuzných, byť jde o zjištění spíše negativní. Jak jsme již viděli, jeho otec vlastnil jen necelou třicítku obrazů; nevíme ovšem, kdo je získal, neboť Jan Bernard zemřel v roce 1668 bez závěti, což u právníka, který navíc zanechal značný majetek, poněkud překvapuje. Jeho žena většinu svého majetku rozdělila zřejmě ještě před svou smrtí v roce 1726, takže ani o něm nejsou podrobnější záznamy.²⁵ Rodinného původu však nepochybně byly oválné portréty rodičů, zmiňované v roce 1737, možná i Liechtensteinův portrét; prokazatelně to ale lze říci jen o knihách, které Jiří Jindřich odkázal olomoucké jezuitské univerzitě: na jejich předsádkách lze v několika případech nalézt exlibris jeho otce dodnes.²⁶ Další z členů rodiny, brněnský kanovník Bernard František Mayerswald, odkázal před svou smrtí v roce 1726 svému staršímu bratru toliko stříbrné předměty a pár dalších cenností, a konečně dědictví po třetím bratru Josefu Antonínovi, který Jiřího Jindřicha roku 1738 po bezdětném manželství učinil univerzálním dědicem svého majetku, se olomoucký kanovník „*pro pokročilý věk*“ vzdal ve prospěch vdovy Marie Louisy.²⁷ Přestože vzhledem ke ztrátě protokolů pozůstalostního řízení nelze o případných obrazech Josefa Antonína říci vůbec nic, je alespoň zřejmé, že většinu svých obrazů jeho bratr vlastnil již předtím.

Připomeneme-li si sběratelskou činnost olomouckého kanovníka Ferdinanda Schröfla z konce 17. století, lze patrně připustit, že značnou část obrazů mohl Mayerswald získat například na doporučení přátel od místních olomouckých malířů,²⁸ a to jak na přímou objednávku, tak i koupí již hotového díla.²⁹ Další pak

²⁵ I ona zemřela bez závěti v domě svého nejstaršího syna a o její pozůstalosti se téměř nejednalo (MZA Brno, fond C 2 Tribunál – pozůstalosti 1636–1783, kart. 127, sign. M50). Mayerswaldovský dům na Předhradí, který po manželově smrti držela, zvětsila po jeho smrti o třetí parcelu, ale dědicové jej v roce 1727 prodali sousednímu klášteru Všech Svatých, který jej dva roky poté směnili s kapitulou za kanovnícký dům, který stál blíže klášteru. Touto směnou se z domu, který Jan Bernard Mayerswald koupil od hradiského opata Norberta Želeckého z Počenic, stala nová kanovnícká rezidence č. 35, stojící na rohu dnešních ulic 1. máje a Mlčochovy; viz Nather (pozn. 9). O původní dispozici rozlehlého domu podávají svědectví podrobné inventáře z let 1819 a 1828: ZA Opava, pobočka Olomouc, fond MCO, inv. č. 5987, sign. 46/1, kart. 1278.

²⁶ Jako dědictví bychom snad mohli označit některé specifické předměty, které se objevují v pozůstalostních inventářích obou Mayerswaldů popsány dosti podobným způsobem, ať už jde o šperky s diamanty či „*tři vycházkové hole se stříbrnou, slonovinou a s českými granáty vykládanou rukojetí*“. Viz pozn. 3 a 8.

²⁷ MZA Brno, fond A 3 Stavovské rukopisy (zemské desky), inv. č. 298, fol. 234–240.

²⁸ V diáři premonstrátské rezidenci na Svatém Kopečku se v lednu 1734 zmiňuje dopis, který Mayerswaldovi odeslal zdejším převor Augustin Gruber, v němž mu doporučoval štýrského malíře Jana Adama Buchstättera (1699–1776), který se v předchozím roce přistěhoval do Olomouce, k provedení prací v novém kostele v Holešově. MZA Brno, fond E 55 – Premonstráti Klášterní Hradisko, Diář rezidence na Kopečku (1734–1741), sign. 240 II 42, f. 1; Srov. též heslo Bohumíra Indry in: *Saur Allgemeines Künstler Lexikon. Die bildenden Künstler aller Zeiten und Völker* 14, München – Leipzig 1996, s. 689.

²⁹ Podobně Zdeněk Hojda konstatoval, že až 40% autorsky připsaných obrazů v pražských sbír-

nepochybně získal u olomouckých či vídeňských kupců, kde prokazatelně nakupoval též další vybavení domácnosti.

Ačkoliv je inventář obrazů, sestavený po Mayerswaldově smrti, provedený pečlivěji než soupis z roku 1737, rozhodně nemá tutéž vypovídací hodnotu jako inventáře Schröfflovy sbírky. Komisaři opět zcela rezignovali na určení autorství a proveniencie maleb,³⁰ zaznamenali jen počty a náměty obrazů, pouze v jednom z přípravných textů zaznamenali navíc i rozmístění obrazů v jednotlivých místnostech děkanství. Je zřejmé, že počet obrazů vzrostl oproti roku 1737 o 81 kusů, což je bezmála ekvivalent souboru, který Mayerswald po svém zvolení děkanem v roce 1741 umístil v děkanské venkovské rezidenci v Hrubčicích (70 kusů), je tedy možné, že tato plátna děkan pořídil právě za účelem vybavení tohoto zámku. Větší část sbírky Mayerswald v roce 1746 po přestěhování se do děkanské rezidence u olomouckého dómu soustředil do pouhých tří místností (do té doby byly rovnoměrně rozmístěny v 16 místnostech).³¹ Po tematické stránce vypadalo složení této kolekce následovně:

kách bylo dílem místních malířů, z importovaných patřila třetina vlámským, třetina italským a třetina německým, vídeňským a holandským mistrům; viz Zdeněk Hojda, Výtvarná díla v domech staroměstských měšťanů v letech 1627–1740. Příspěvek k dějinám kultury barokní Prahy I., *Pražský sborník historický* XXVI, 1993, s. 38–102.

30 V konceptu soupisu je jedinou výjimkou zápis „*von Nosetzky römische Histori*“, který se ovšem do čistopisu nedostal. K Václavu Noseckému, který byl v Olomouci znám mimo jiné i jako autor kresebných podkladů pro rytiny v agendě biskupa Schrattenbacha, viz např. Antonín Jirka, Václav Nosek v Kroměříži (1711–1723), *Studie Muzea Kroměřížska '81*, 1981, s. 45–46. Kromě toho se v konceptu nachází též označení dvou obrazů s lovnou zvěří poznámka „*Copai von Hammeltonische*“, tedy patrně díla některého ve Vídni působících členů rodiny Hamiltonů, specializujících se právě na tento typ malby. V účtech Mayerswaldovy domácnosti se navíc opakovaně od roku 1716 objevuje jméno malíře Bernarda Velehradského, ovšem jen v souvislosti s proplácením naturálií a štafířskými a pozlacovačskými pracemi (např. 3 zlaté za „*renovierung des Wagen*“ v roce 1722 či opakované výdaje za pozlacování rámu obrazů a zrcadel). Mayerswald v roce 1729 dokonce zaplatil tři mše svaté „*za duši zesnulého Velehradského*“; ZA Opava, pob. Olomouc, MCO, inv. č. 4647, kart. 730. Toto jméno zmiňuje též Antonín Breitenbacher: biskupský poddaný Bernard Velehradský nejprve žádal biskupa Karla z Lichtensteina-Castelkornu o doporučující list na cestu do Itálie, kam hodlal odejít, aby se zdokonalil v malířství. V roce 1704 se pak malíř u biskupova nástupce Karla Lotrinského snažil získat stálé zaměstnání dvorního malíře, získal ovšem jen titul bez stálého platu; viz Antonín Breitenbacher, *Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži II*, Olomouc 1927, s. 103–104.

31 Tyto místnosti děkanství byly označené jako „*první pokoj od kostela*“, „*druhý*“ a „*třetí pokoj*“. Ve „*čtvrtém pokoji*“ (snad ložnici) bylo jen šest pláten, v knihovně dvě, v předsíni visel jeden obraz a v pokoji komorníka dalších devět obrazů, které tomuto svému zaměstnanci děkan po své smrti také odkázal. K nové výzdobě a zařízení těchto místností za Mayerswaldova nástupce Glandorfa v letech 1748–1751 viz Leoš Mlčák, K ikonografii barokní štukové výzdoby kapitulního děkanství v Olomouci, *Zprávy památkové péče* 61, 2001, s. 165–170.

Tabulka 2

Tematická skladba obrazových sbírek Jiřího Jindřicha z Mayerswaldu a Ferdinanda Schröffela ze Schröffenheimu				
	Jiří Jindřich z Mayerswaldu (1747)		Ferdinand Schröffel ze Schröffenheimu (1702)	
	počet obrazů	%	počet obrazů	%
1) sakrální témata	60	17,9	80	32,4
1a) starozákonní náměty	15	4,5	16	6,5
1b) novozákonní náměty	14	4,2	19	7,7
1c) P. Marie a Kristus	14	4,2	21	8,5
1d) obrazy svatých	15	4,5	23	9,3
1e) jiné a neurčené	2	0,6	1	0,4
2) portréty	17	5,1	39	15,8
2a) rodinné a rodové	0	0	13	5,3
2b) Habsburků	3	0,9	12	4,8
2c) jiné	6	1,8	14	5,7
2d) neurčené	8	2,4	0	0
3) mytologie a historie	23	6,9	22	8,9
4) alegorie	10	3	4	1,6
5) krajiny	43	12,8	36	14,6
6) lovecké scény	7	2,1	0	0
7) mariny	4	1,2	5	2
8) architektury	3	0,9	1	0,4
9) zátiší	31	9,3	20	8
9a) s květinami	20	6	3	1,2
9b) s ovocem	6	1,8	7	2,8
9c) s pokrmy a zvěřinou	3	0,9	5	2
9d) vanitas	0	0	4	1,6
9e) jiné a neurčené	2	0,6	1	0,4
10) Žánrové scény	52	15,5	25	10,1
11) militaria	15	4,5	2	0,8
12) obrazy zvířat	64	19	6	2,4
13) jiné a neurčené	7	2,1	7	2,8
<i>celkem kusů</i>	<i>336</i>	<i>100</i>	<i>247</i>	<i>100</i>

Zběžné porovnání sbírky Jiřího Jindřicha z Mayerswaldu se starší kolekcí Ferdinanda Schröffla ze Schröffenheimu v zásadě souzní s obecnějšími trendy, které zachytil v období od konce 17. do poloviny 18. století v měšťanském prostředí Zdeněk Hojda³² a v církevním Vít Vlnas.³³ Také v palácích olomouckých kanovníků postupně ubývalo dříve dominantních náboženských námětů (z 32% u Schröffla na 18% u Mayerswalda) a také portrétů (16% ku 5%), naopak se výrazně zvyšovala obliba žánrových výjevů (10% ku 15,5%), militarií (necelé

³² Hojda (pozn. 28), s. 72–86.

³³ Vlnas (pozn. 5).

1% ku 4,5%) a obecně profánních témat. Právě ta jsou v Mayerswaldově kolekci zastoupena poměrně pestře: od scén s Židy (škola, tanec, svatba), Cikány a marodéry, přes výjevy s venkovany, holandskými rybáři, trhovci s rybami a kramáři, výrostky i starci, až po vyobrazení bláznů, filozofů a šašků.³⁴ V souboru militarií zaznamenáme malé i rozměrné obrazy s bitevními výjevy, scény s vojáky, zmiňovány jsou i oblíbené boje s Turky. Mezi zátišími dominují malby s květinami a ovocem, zejména cizokrajným (ananas, „vlašské“ ovoce, „indianische Blume“), ale i s pokrmy (např. „hlemýždi a ústřice“, ryby). Množství krajinomaleb většinou nelze postihnout přesněji, většinou jsou popsány jednoduše jako „krajiny“, případně „nizozemské“ či „holandské krajiny“, výjimečně nalezneme detailnější popis jako „hospodářská krajina se statkem“. V inventáři se objevuje i několik marin či obrazů pobřeží s větrnými mlýny.

Ani část obrazů s historickými náměty nelze přesněji identifikovat, většinou jsou označeny prostě „historie“, „biblické historie“ či „poetické“ kusy; konkrétně jmenovány jsou jen některé starozákonní (*Trpělivý Job*, *Milosrdný Samaritán*, *Lot prchající z hořící Sodomy*), novozákonní (*Obrácení sv. Pavla*, *Dvanáctiletý Ježíš v chrámu*, *Bičování Krista*, *Kristus a Máří Magdaléna*, šestidílný cyklus o marnotratném synu) a antické příběhy (*Catonova sebevražda*, *Nero a jeho matka Agrippina*, *Seneca*, *král Kýros*). Z alegorií je zmiňována například *Pietas Romana*, *Marnivost*, *Jaro a Podzim*, či *Starý muž se Smrtí*, z mytologických obrazů představující satyra. Vedle řady mariánských obrazů Jiří Jindřich z Mayerswaldu vlastnil také 15 obrazů světců, například své osobní patrony, rytíře svatého Jiří a svatého císaře Jindřicha II. s manželkou Kunhutou, dále sv. Jana Nepomuckého a olomouckého martyra Jana Sarkandra, apoštolská knížata sv. Petra a Pavla, sv. Antonína Paduánského, sv. Bartoloměje, sv. Felixe a další.³⁵ Portrétů jsme si již povšimli v inventáři z roku 1737, z pozdějšího soupisu pak zjišťujeme, že většinu z nich nechal po roce 1741 Mayerswald umístit v děkanském zámku v Hrubčicích. Většinou nebyly podrobněji popsány, šlo však o portréty rodinných příslušníků a přátel, ale také o podobizny panovníků, konkrétně císařů Josefa I., Františka Štěpána Lotrinského a císařovny Marie Terezie. V děkanské rezidenci v Olomouci byly z celkem 17 portrétů zavěšeny jen podobizny Mayerswaldova přítele kardinála Althana a dvou zvěčněných hodnostářů, kteří jej uvedli mezi sídelní kanovníky – papeže Klimenta XI. a biskupa Karla Lotrinského.

³⁴ Mezi nimi byly i údajně portréty skutečných dvorních šašků, prvního odněkud z Itálie a druhého ve službách hraběte Žerotína ve Velkých Losinách.

³⁵ Podle pozůstalostního inventáře bylo 25 náboženských obrazů dle práva plynoucího z Mayerswaldova testamentu získána kapitulou do dómské sakristie. Dodnes zde visí obrazy *Obrácení sv. Pavla*, *Dvanáctiletý Ježíš v chrámu*, *Hořící Sodoma*, *Bičování Krista*, *Svatý Antonín*, *Kristus a Máří Magdaléna* a *Job*, inventář uvádí navíc ještě dvě starozákonní historie s Davidem a Šalamounem, svatého Jeronýma, Pannu Marii „mezi květy“, dvě květinová zátiší, 4 obrazy „filozofů“ (dva z nich označení v konceptu inventáře jako apoštolové), dvě Madony s dítětem, dvě Piety, obrazy *Malý Ježíš s květinami* a *Malý Ježíš držící zeměkouli* a *Svatí Petr a Pavel*. Dodnes zachovaná díla jsem měl možnost vidět až po odevzdání tohoto příspěvku, proto zde o nich blíže nepojednávám. Za zprostředkování studia děkuji Ondřeji Jakubcovi z Arcidiecézního muzea v Olomouci a farnímu úřadu u sv. Václava v Olomouci.

Zbývá nám nejpočetnější skupina obrazů, která je také jako jediná z obecného pohledu poněkud netypická: každý pátý obraz z Mayerswaldově vlastnictví totiž představoval vyobrazení nejrůznějších zvířat či lovu. Dominují jim hlavně rozliční ptáci (živí i mrtví), zajáci, divoká prasata, vysoká zvěř, ale i lišky, ryby a hospodářská zvířata. Při listování soupisem narazíme také na exotickou zvěř (čtyři velké obrazy se lvy, tygry a dalšími šelmami) a na zmiňované lovecké výjevy („večerní lov“, pes s aportovanými mrtvými ptáky, 4 obrazy lovců). Dominance těchto námětů je skutečně výjimečná a nabízí se otázka, proč právě ony v Mayerswaldově kolekci převážily i nad početnými náboženskými a žánrovými obrazy. Ač je dosti problematické odvozovat z tematického složení obrazových sbírek skutečné zájmy a preference sběratele, v tomto případě se mi možnost, že nezvyklé množství obrazů zvířat a lovců by mohlo být symptomem Mayerswaldovy lovecké vášně, jeví jako ne zcela vyloučená. Pomineme-li skutečnost, že ctitelé svatého Huberta nebyli v aristokratickém sboru olomouckých kanovníků až tak výjimeční,³⁶ nabízí inventář Mayerswaldova majetku jistou indicii, že jedním z nejvýraznějších projevů nového aristokratického životního stylu syna nobilitovaného měšťana se stal právě lov a sbírání loveckých zbraní. V děkanské rezidenci jich totiž byl uložen obrovský počet. Zatímco v domě jeho otce Jana Bernarda byly nalezeny jen čtyři pušky, v děkanské rezidenci komisaři v roce 1747 pečlivě přebrali 49 kulovnic, brokovnic a dalších „pušek“, a vedle loveckých zbraní i 46 pistolí a 21 palných zbraní většího kalibru, mezi nimiž nechyběla dokonce děla na lafetách. Reprezentativní charakter sbírky je více než zřejmý: velkou část zbraní lze označit za skutečně luxusní kusy, řada jich byla zdobena rytím a lepty a výjimečné nebylo ani bohaté zlacení, mnohé měly hlavně z drahé damascénské oceli, hlavně dvou děl byly dokonce ozdobeny mayerswaldským erbem.³⁷ Tyto údaje samozřejmě vypovídají o tom, že Mayerswaldova sbírka palných zbraní souvisela spíše s reprezentací vlastníkovra aristokratického životního stylu než bezprostředně s lovem a s jejich praktickým využitím, nicméně vzhledem k podobným případům mezi olomouckými kanovníky snad lze přece jen vyslovit hypotézu, že tento zájem o palné zbraně a současně o lovecké a zvířecí náměty sbíraných obrazů mohl dobře souznít také s Mayerswaldovou slabostí pro oblíbenou aristokratickou kratochvíli. Je ostatně zajímavé, že kanovník Jan Karel

³⁶ I to je dokladem aristokratických výsad kanovníků, jinak totiž biskupské úřady držení zbraní a účast na lovech u svých farářů neviděly příliš rády. Vášnivým lovcem byl zejména kardinál Troyer. Dotčenému kanovníku Gianninimu se dokonce zdálo, že biskupovi jsou lovečtí psi milejší než on; viz Zuber (pozn. 7), s. 99. Zde též další informace o nimrodech v kněžských sutanách.

³⁷ Zatímco u souboru obrazů vůbec nenalezneme bližší určení jejich autorů, u každé pušky je pečlivě zaznamenáno celé jméno i působiště puškaře. Tento Mayerswaldův arzenál však není ničím ve srovnání s kolekcí jeho nástupce v úřadu kapitulního děkana Kašpara Florentina Glandorfa, v jehož pozůstalosti nalezneme jen minimum obrazů, ale zato 120 kusů chladných a neuvěřitelných 492 kusů palných zbraní. Ostatně Mayerswald také ve své závěti Glandorfovi na památku odkázal dva kusy zbraní podle jeho vlastního výběru.

Scherffenberg, který získal (zřejmě koupí) 100 obrazů z Mayerswaldovy sbírky, právě o náměty s lovnou a jinou zvěří zjevně příliš velký zájem neměl.³⁸

Zůstaňme však ještě u otázky vztahu osobních zájmů barokního mecenáše a složení jeho uměleckých sbírek. Existuje ještě jeden pramen, který k tomu může říci více – a sice soupis grafických alb z Mayerswaldova majetku.³⁹ [Příloha] Kanovník vlastnil asi 80 alb, jejichž tematiku lze shrnout v přehledné tabulce:

Tabulka 3

Tematická skladba sbírky rytin Jiřího Jindřicha z Mayerswaldu ⁴⁰		
	počet	%
1) vyobrazení měst	10	5
2) vyobrazení budov, rezidencí a zahrad	22	10
3) památky a jiná výtvarná díla (malby, sochy)	12	5
4) scénografie, kostýmy, divadlo	13	6
5) ikonografie, emblematika, erby	7	3
6) scientifica	5	2
7) krajina, zvířata, rostliny, lov	16	7
8) náměty náboženské	12	5
9) náměty světské	15	7
10) militaria (zbraně, pevnosti)	12	5
11) žánry	4	2
12) architektonické a zahradní vzorníky	24	11
13) vzorníky a předlohy pro užité umění	46	21
14) osobnosti a portréty	7	3
15) spisy a příručky	4	2
16) jiné a neurčené	15	7

I tento inventář tedy opět vypovídá o kanovníkově živém zájmu o militaria (především vyobrazení pevností, zbraní, bitev a jezdeckých soubojů), znovu zde nacházíme také početná vyobrazení krajiny, psů, koní, lovné zvěře, ale třeba

³⁸ Právě na něj jako na jediného Mayerswald pamatoval ve své závěti s obrazy na památku – byly to ony čtyři rozměrné kusy se lvy, tygry a dalšími velkými šelmami, uvedené v inventáři na prvním místě.

³⁹ Protože mapy, grafiky a knihy odkázal jezuitům, nachází se dnes tento inventář samostatně v Cerroniho sbírce Moravského zemského archivu v Brně (MZA Brno, fond G 12 – Cerroniho sbírka, inv. č. 393, Cerr. II č. 269; soupis Mayerswaldových knih se mi zatím nelázt nepodařilo). V pozůstalostním spise v archivu kapituly se však nachází jiný soupis 44 volných rytin, které visely v rámech na stěnách děkanské rezidence. Byly to například slavné římské stavby (lateránská a svatopetrská bazilika, Andělský hrad, Kapitol a Piazza Navona), dále Evžen Savojský a císař Karel VI., veduta Amsterdamu, pět rytin hříchů představovaných jezuitskými svěťci („5 Sünden durch heil. Jesuiter repräsentirt“), Mayerswaldova univerzitní teze dedikovaná biskupu Lotrinskému a jiná teze věnovaná hraběti Kinskému, a několik dalších iluminovaných rytin především s náboženskými a žánrovými náměty.

⁴⁰ Počty a procenta jsou pouze orientační, neboť se nejedná se o kompletní výčet rytin, ale pouze o konkrétně vyjmenovaná témata, která ve většině případů zahrnovala větší počet kusů.

i ptačích voliér, slonů či naopak vědecká vyobrazení mikroskopem zvětšeného hmyzu, stejně jako žánrové výjevy (například s lovcími trpaslíky). Početnou skupinu tvoří grafické reprodukce výtvarných děl, zejména architektury: kromě nekonkrétně označených rytin to byly především pohledy na slavné stavby, jakými byly vídeňské paláce, letohrádky a zahrady prince Evžena Savojského, obdivované zámky říšských suverénů (Favorita, Pommersfelden, Nymphenburg, Ludwigsburg), proslulé parky a zahrady v Drážďanech, Salzburku, Ingolstadtu, Itálii, jakož i zahrady v Kroměříži a Olomouci. V soupise nalezneme také grafické reprodukce soch a obrazů („*oltář v Bamberku*“, stříbrný náhrobek sv. Jana Nepomuckého z chrámu sv. Víta, množství maleb a „*fresek*“). Často se též opakují vyobrazení různých divadelních kulís, kostýmů a masek.

Inventáři grafických alb však dominují rytiny, které tvoří minimálně třetinu všech vyobrazení a které můžeme označit jako vzorníky a předlohy. Nalézáme zde záznamy nejružnějších předmětů užitého umění od oltářů, nábytku, rámu obrazů a dalších řezbářských prací pro šlechtické rezidence, přes výrobky zlatníků, sklářů a hodinářů, až po vyobrazení dopravních prostředků jako jsou kočáry, sáně a nosítka. Asi nejpočetněji jsou ovšem zastoupeny architektonické detaily a zejména vzory pro zahrady. V Meyerswaldových albech bylo k vidění snad vše, co milovník a majitel zahrad potřeboval: jejich celkové nárysy, návrhy parterů a loubí, letohrádků a voliér, mříží, portálů, příležitostných kulís, kašen, soch a ozdobných váz, ale dokonce i ukázky nočního osvětlení (iluminace) zahrad a alejí. Meyerswaldův zájem o módní novinky dokládají i označení jako „*neu invertirtes Laubwerck*“ či „*neue inventiones für Künstler*“.⁴¹ Je dosti pravděpodobné, že tyto předlohy byly skutečně prakticky využívány, Meyerswald si na své zahradě za olomouckými hradbami dosti zakládal, víme, že sem pravidelně zval hosty na jím pořádaná divadelní a hudební představení,⁴² a jak již bylo zmíněno, vášnivě se věnoval sbírání botanických rarit (v jeho zahradě rostly například portugalské pomerančovníky a další cizokrajné rostliny), které také často vyměňoval se zahradníky v německých zemích.⁴³

Přes všechna tato zjištění zůstává závěrečný soud o grafických albech spíše opatrný. Je otázkou, do jaké míry existence a složení sbírky sama o sobě vypovídá o „uměnilovnosti“ barokního preláta ve smyslu osobních preferencí, a do jaké míry je spíše jen nezbytným atributem či kulisou sociální role jejího vlastníka, zvláště když je zjevné, že v případě duchovní aristokracie sběratelství před-

⁴¹ V této souvislosti lze zmínit i rytiny se vztahem k soudobým uměleckým akademiím, například studie obličejů a jejich výrazů, „*akademických osobností*“ či nahou „*akademickou figurou*“. Objevují se zde také různé emblematické a ikonografické vzorníky.

⁴² Zmiňují se o nich premonstrátské diáře (např. MZA Brno, E55 – Premonstráti Klášterní Hradisko, Deník kanonie z roku 1724, sign. 213 II 15, f. 121). Kanovníci pořádali „merendy“ s hudbou poměrně často, v zahradách i ve svých rezidencích, zvláště pak v období před začátkem postu; Meyerswald například o vánocích roku 1720 pořádal ve svém domě operní představení, řízené kapelníkem Spaventem, při němž vystoupil kastrát Cuglionatti; viz Zuber (pozn. 2), s. 75.

⁴³ Ibidem.

stavuje nikoliv specifický typ, ale víceméně „*pouhou variantu dobového modelu kolekce*“.⁴⁴ V našem případě jsme mohli sledovat jak potvrzení obecných tendencí ve sběratelství 18. století, tak také určitá specifika, vycházející snad skutečně z osobních dispozic a preferencí. Především inventář grafické sbírky pak zřejmě podstatně spolehlivěji vypovídá o skutečně aktivním vztahu barokního aristokrata ke svému životnímu prostoru, který v duchu barokní rétoriky spoluvytváří spolu s umělci a řemeslníky.⁴⁵

Jiří Jindřich z Mayerswaldu ovšem do historické paměti nevstoupil jako sběratel a muž aristokratického životního stylu, ale jako muž církve, zbožný dobrodinec a velkorysý donátor několika chrámů. Je otázkou, do jaké míry zde kromě snahy o naplnění dobového ideálu duchovního aristokrata sehrálo roli také vědomí, že je posledním žijícím potomkem rodu rytířů z Mayerswaldu. Pokud rodová strategie jeho otce Jana Bernarda byla založena na úvaze o získání prestiže a finančního zajištění dalšího vzestupu rodiny službou tří synů v církevních institucích, pak mohl být nepochybně spokojen. Ovšem sázka na jediného pokračovatele rodu, i přes uznání a dosažený společenský úspěch, kterého vyvolený prostřední syn Josef Antonín z Mayerswaldu na Moravě dosáhl, byla příliš velkým rizikem. Když v roce 1738 jako bezdětný umíral, snažil se ještě příslibem univerzálního dědictví pohnout své příbuzné z matčiny strany k připojení jména Mayerswald k predikátu brněnských Flammů. Jeho starší bratr a poslední žijící člen rodu ovšem zamíchal s kartami poněkud jinak. Své části dědictví po Josefu Antonínovi se vzdal, a namísto rozvětvené rodiny příbuzných raději velkoryse zajistil mladou vdovu po svém bratrovi, která posléze prodala panství Cetechovice pánu ze Střílek, Antonínu Amandovi hraběti Petřvaldskému.⁴⁶ Jiří Jindřich rytíř z Mayerswaldu, kapitulní děkan a senior olomouckého sboru kanovníků, se totiž rozhodl uchovat památku krátkého vzestupu a slávy svého rodu v paměti dalších generací způsobem, vzdorujícím neúprosnému působení času podstatně lépe než kámen, z něž byl vytesán rodový erb nad vstupem do cetechovického zámku.

⁴⁴ Vít Vlnas, Barokní církve a umělecké sběratelství, in: Václav Bůžek (ed.), *Život na dvorech barokní šlechty /1600-1750/. Opera historica* 5, 1996, s. 515–529. – Slaviček, Inventáře sbírky (pozn. 1), s. 91.

⁴⁵ O významu rétoriky v utváření obytného prostoru srov. Radim Vondráček, Tři kapitoly o uměleckém řemesle v českém baroku. K interpretaci zdobnosti v barokním užitém umění, in: Vít Vlnas (ed.), *Sláva barokní Čechie. Stati o umění, kultuře a společnosti 17. a 18. století*, Praha 2001, s. 201–208.

⁴⁶ Nákup Cetechovic mimochodem nejspíš nepřímo financoval právě Jiří Jindřich Mayerswald, jehož pohledávky k velkorysému aristokratovi ze Střílek dosahovaly závratné výše 50 tisíc zlatých.

Příloha

Inventář rytin rytin Jiřího Jindřicha Mayerswalda.

Moravský zemský archiv Brno, fond G 12 – Cerroniho sbírka, inv. č. 393, Cerr. II č. 269.

Inventarium

Über die eingebundene Kupfer Stich des hochwürdig- hoch- edlgebohrenen Rittern und Herrn, Herrn Georg Heirich Carl von Maerswaldt, des fürstlichen hoch Dohmstifts zu Ollmütz erst infu- lirten Praelaten, Dohmdechant und Senioris. D. 6. Juni 1747

Inventarium derer eingebundenen Kupferstich als

No 1. Fürstliche Bau- Meister ⁴⁷	PPP	
2. Städte		XXX
3. Jagten	HHH	
4. Neue- Kupfer		VVV
5. Stadt Wien	LLL	
Printz Eugenii 2. Theill ⁴⁸		
Fresco- Malerei und Gebau		
Laconicum Europae Speculum ⁴⁹		
Landtschaften		
Theatralische Representationen		
6. Observationes Microscopii		III
Unterschiedliche Hund		
Tugend und Laster		
Schilder		
Siege und ehren Zeichen		
Personen		
Handwercker		
Kinder Spiehl		
7. Maintzisches- Schloß Weißenstein u. Geibach ⁵⁰		L

⁴⁷ Paul Decker, *Fürstlicher Baumeister oder Architectura civilis: wie grosser Fürsten und Herren Palläste mit ihren Höfen, Lusthäusern, Gärten, Grotten, Orangerien und anderen darzu gehörigen Gebäuden füglich anzulegen und nach heutiger Art auszuzieren*, Augsburg 1711, 1713 a 1716.

⁴⁸ Podobně jako v případě položek 9, 10 a 47 jde zřejmě o alba Salomona Kleinera (1700–1761) s rytinami staveb a zahrad prince Evžena Savojského ve Vídni (městský palác, Belveder, Schloßhof). Srov. Salomon Kleiner, *Wunder würdiges Kriegs- und Siegs-Lager deß unvergleichlichen Heldens unserer Zeiten*, Wien 1731–1740. – Podrobněji viz Peter Prange, *Salomon Kleiner (1700–1761). Zum 300. Geburtstag*, Salzburg 2000. – Ulrike Seeger, *Stadtpalais und Belvedere des Prinzen Eugen. Entstehung, Gestalt, Funktion und Bedeutung*, Wien – Köln – Weimar 2004.

⁴⁹ Pod tímto titulem se skrývá populárně geograficky a etnologicky zaměřené grafické album Paula Deckera ml., *Laconicum Europæ Speculum quo IX. illius præcipuæ nationes et Populi, absque omni Præjudicio, Ludibrio et Opprobrio, Saltem Curiositatis et Oblectationis Gratia, certis Characteribus et Symbolis discernuntur*, Augustæ Vindelicorum 1737.

⁵⁰ Tato a následující položka nepochybně zaznamenává grafické práce Salomona Kleinera, vytvořené pro mohučského kurfiřta a arcibiskupa v Bamberku Lothara Franze Schönborna; jde o vyobrazení rezidencí Favorita, Geibach a Pommersfelden. Srov. Salomon Kleiner, *Representation au naturel des châteaux de Weissenstein au dessus de Pommersfelden, et de celui*

8.	<i>Chur- Maintzische Favorita</i>		K
9.	<i>Printz- Eugenii Garten und Ballast</i>		CCC
10.	<i>Stadt- Wienn</i>		AAA
	<i>Printz- Eugenii Gebäu</i>		
11.	<i>Städte</i>	YY	
12.	<i>Braunes Buch</i>		
13.	<i>Icones Sanctorum</i> ⁵¹		
13	<i>Schüblers</i> ⁵²	YY	
14.	<i>Academische Personen</i>	KK	
	<i>Kleidungen</i>		
	<i>Nationes zu Pferd</i>		
	<i>Welsche Spruchwörter</i>		
	<i>Andere verschiedene Kupfer</i>		
15.	<i>Trachten</i>	MM	
	<i>Handwercker</i>		
16.	<i>Prospect der Stadt- Prag</i>	SSS	
	<i>Begierdt zum Reichtum, Leidenschaft-</i>		
	<i>der Lieb, Neüigung zur Krieg Spilsucht</i>		
	<i>Franzesische Pferdschlacht Bandt in Prag</i>		
	<i>Schübler Perrons ad Treppen</i> ⁵³		
	<i>Sommerhäuser und Gardenziehr</i>		
17.	<i>Garten Portal</i>	TTT	
	<i>Merckwürdige Zeitten</i>		
	<i>Tragaedien nach Kaiser Carl IV. Todte</i>		
	<i>Laub und Ziraten Werck</i>		
	<i>Öfen</i>		
	<i>Caminen</i>		
	<i>Vasa</i>		
	<i>Freie-Kunst</i>		
	<i>Vasa und Schilder</i>		
18.	<i>Unterschiedliche Trachten und Mahlereien</i>		Y
19.	<i>Holzschmidt Arbeit</i>		E
	<i>Zimmer Thür</i>		
	<i>Tabernakel</i>		
	<i>Bredig- Stuhl</i>		

de Geybach, appartenants à la Maison des Comtes de Schönborn, Augsburg 1728. Srov. Axel Janeck, Stichfolgen mit Darstellungen der Schönborn-Schlösser und der Gartenanlagen, in: Gerhard Bott (ed.), Die Grafen von Schönborn. Kirchenfürsten, Sammler, Mäzene, Nürnberg 1989, s. 104-111.

⁵¹ Patrně Cleopham Distelmeyer, *Icones Sanctorum In singulos anni dies: cum Elogis & indice chronologico*, Augustae Vindelicorum 1610.

⁵² Autor četných traktátů Johann Jacob Schübler (1689–1741) je v Mayerswaldově soupise jmenovitě zmíněn dvakrát (č. 13 a 16), jeho úspěšné předlohy módního nábytku a dalšího interiérového vybavení se však mohou skrývat i za řadou dalších položek (17, 19, 32 ad.). Ze Schüblerových spisů v této souvislosti připomínám alespoň *Nützliche Anweisung zur Unentbehrlichen Zimmermanns-Kunst*, Augsburg 1731 a zejména dvacetidílnou předlohou práci *Ausgabe seines vorhabenden Wercks, Mit welchem Er gesonnen prächtige und zierliche Meublen, auch andere rahre und künstliche Aufsätze welche so wohl zu innerer Ausziehrung Fürstlicher Palläst und anderer schöner Zimmer in vornehmen Häusern auch Kirchen-Gebäuden etc. etc.*, Augsburg 1735.

⁵³ Viz pozn. 49.

20.	<i>Vier letzte Ding</i> <i>Altar zu Bamberg</i> ⁵⁴	F
20.	<i>Item Sanct. Joannis Nep. Grab</i> ⁵⁵ <i>Mahlereien in Fresco</i> <i>Gebau und Grund- Riß</i> <i>4 Elementen</i> <i>Contrafee</i>	KKK
21.	<i>Kupferbuch vide retro</i>	
22.	<i>Württembergl. Garten zu Ludwigsburg</i>	H
23.	<i>Project eines Königl.- Gebäu</i>	I
24.	<i>Abbildung der jagdbahren Thiern</i> <i>Kirchen Gebäu</i> <i>Garten Riß</i>	KKK
25.	<i>Stadt- Regensburg</i>	FFF
26.	<i>Via Crucis von der Passion</i> <i>Geistliche Bilder</i> <i>Aposteln</i> <i>Statua</i> <i>Schlösser, Gätter und Laubwerck</i> <i>Portalen</i> <i>Schilder</i> <i>Expressionses und Gemüther in Köpfen</i> ⁵⁶	GGG
27.	<i>Microscopia einiger Insecten</i> ⁵⁷ <i>Entwurf einiger Thiern</i> <i>Tugend und Laster</i> <i>Inventirte Schilder 3 Theill</i> <i>Siege und Ehrenzeichen 1 Theill</i> <i>Statuen und Personen</i> <i>Handtwercker</i>	III
28.	<i>Muster zur Tantzers- Arbeit</i>	BB
29.	<i>Staaten von Europa</i> <i>Schaffer und Masqueren</i> <i>Helden Ritter</i> <i>Trachten</i> <i>Getrancke</i>	GG
29.	<i>Festungen von Europa</i>	SS

⁵⁴ Autorem této rytiny byl nepochybně opět Salomon Kleiner; viz Prange (pozn. 46).

⁵⁵ Jde o jedno z grafických vyobrazení hrobu sv. Jana Nepomuckého v katedrále sv. Víta; buď o rytinu z roku 1694 od Andrease Matthiase Wolfganga podle předlohy Christiana Dittmanna, o anonymní list z roku 1725, nebo o zachycení nového náhrobku z rytecké dílny Jacoba Sedelmayra podle předlohy Johanna Emanuela Fischera z Erlachu z roku 1736. K těmto a dalším rytinám srov. Reinhold Baumstark – Johanna von Herzogenberg – Peter Volk (ed.), *Johannes von Nepomuk 1393–1993*, München 1993, s. 44, 168–171.

⁵⁶ Ze stručného popisu nelze zcela spolehlivě říci, zda v tomto případě nešlo o nejslavnější příručku *Méthode pour apprendre à dessiner les passions proposée dans une conférence sur l'expression générale et particulière* (Paris 1698), zabývající se znázorněním emocí, kterou publikoval Charles Le Brun.

⁵⁷ Stejně jako v případě položky č. 6 patrně části z obrazového alba Cosmy Conrada Cuna, *Observationes durch dessen gefertigte Microscopia deren unterschiedlichen Insecten nebst andern unsichtbaren Kleinigkeiten der Natur, welche er nach dem Leben accurat abzeichnen und auf Verlangen Hoher Liebhaber in Kupffer stechen lassen*, Augsburg 1734.

30.	<i>Verschiedene Trachten und Masquieren</i>		HH
31.	<i>Grottesken Werck</i>	C	
	<i>Laub und Bandwerck</i>		
	<i>Goldschmidt Basen</i>		
	<i>Von Uhren</i>		
	<i>Schallen und silber Gefäß</i>		
	<i>Altar</i>		
	<i>Orgl</i>		
	<i>Gläser</i>		
	<i>Einfassung der Bilder und Wappen</i>		
32.	<i>Lust und Vögl- Häusel</i>	E	
	<i>Garten Portal</i>		
	<i>Beicht Stuhl</i>		
	<i>Altar</i>		
	<i>Vases</i>		
	<i>Pompen</i>		
	<i>Arlequin mit Cupido etc.</i>		
33.	<i>Andere Trachten und Masquieren</i>	II	
34.	<i>Sacro Sancta Theologia</i>	MMM	
35.	<i>Wappen</i>		
36.	<i>Einleitung zur Baukunst</i>	DD	
	<i>Careten</i>		
	<i>Schlitten</i>		
	<i>Trag-Seßel</i>		
37.	<i>Grotesken</i>	B	
	<i>Terminen</i>		
	<i>Caminen</i>		
	<i>Epitaphia</i>		
	<i>Bilder Einfassung</i>		
39.	<i>Saulen Ordnung</i>	T	
	<i>Fenster Ziraten</i>		
	<i>Spiel-Tisch</i>		
	<i>Öfen</i>		
	<i>Schloßer Bandwerck</i>		
40.	<i>Triumphis 9 Saeculorum</i>	AA	
41.	<i>Saulen Ordnung von Wienn</i> ⁵⁸		V
42.	<i>Cremsier Garten</i> ⁵⁹		
43.	<i>Seelen Trost</i>		
44.	<i>Landschaften und Garten Wildtnußen</i>		B
	<i>Kind-Spiel</i>		

⁵⁸ Patrně traktát Johanna Indaua (1651–1690), dvorního truhláře císařovny vdovy Eleonory Gonzagy: *Wienerisches Architectur-Kunst und Säulen-Buch: Worinnen die gründliche Unter-richtung deren Fünff Säulen sambt allen nothwendigen Zugehörungen der Architectur*, Wien 1686 (Augsburg 1713²).

⁵⁹ Patrně album rytin Justa van den Nypoort a Georga Matthiase Vischera z roku 1691; srov. Clemens Alexander Wimmer (unter Mitarbeit von Iris Lauterbach), *Bibliographie der vor 1750 erschienen deutschen Gartenbücher*, Nördlingen 2003, s. 156. – Petr Ingerle, in: Jiří Kroupa (ed.), *V zrcadle stínů. Morava v době baroka 1670-1790*, Rennes – Brno 2003, s. 105-107, č. kat. 115. – Idem, Justus van den Nypoort: Vídeň – Salcburk – Olomouc. Poznámky k činnosti v habsburské monarchii, in: Milena Bartlová – Lubomír Konečný – Lubomír Slavíček (ed.), *Libosad. Studie o českém a evropském barokním umění*, Praha 2007, s. 129-131.

	<i>Tobacke Dosen</i>		
	<i>Goldschmidts Grüllen</i>		
	<i>Laub und Bandwerck</i>		
45.	<i>Föstung Königstein</i>		
	<i>Gebau samt deren Grundriß</i>		
	<i>Gebalcke und Crenriß</i>		
	<i>Plafons</i>		
	<i>Riß zum Gewöhr</i>		
	<i>Gebau und Grundriß</i>		
6.	<i>Garten Ziraten</i>	CC	
47.	<i>Stadt Wienn Continuation</i> ⁶⁰		LLL
	<i>Printz Eugeni Garten 8 und 9 Theill</i> ⁶¹		
	<i>Fresco Mahlerei</i>		
	<i>Gebau in Garten zu Dresden</i>		
	<i>Verschiedene Nationes</i>		
	<i>4 Jahreszeiten</i>		
	<i>Theatra</i>		
	<i>Garten zu Ingolstadt und Ollmütz</i>		
48.	<i>Stadt Nürrenberg</i>	ZZ	
	<i>Garten Riß</i>		
49.	<i>Zwergl- Jagten</i> ⁶²	FF	
	<i>Belägerungen</i>		
50.	<i>Theatralische Vorstellung</i>		BBB
	<i>Venetianische Gebäu</i>		
	<i>Welsche Gärten</i>		
51.	<i>Unterschiedliche Personen</i>	NN	
52.	<i>Schweitzer Marsch</i>		OO
	<i>2 poetische Stucks</i>		
	<i>Garten Fontaine</i>		
	<i>4 Jahreszeiten</i>		
	<i>See- Stucks</i>		
	<i>Chinesische Fontaseien</i>		
53.	<i>Stand Preßlau</i>	XX	
	<i>Salzburg und dessen Garten</i>		
54.	<i>Fürstlicher salzburger Garten</i>		G
55.	<i>Annus Sanctus</i> ⁶³		
56.	<i>Churbairische Residentz</i>	M	
	<i>Spanische Wand</i>		
	<i>12 Monaten</i>		

⁶⁰ Patrně *Continuation und fernere Nachricht auß Wien waß nach glücklicher Entsetzung der Stadt Wien im Türkischen Lager bekommen und in die Zeug-Häuser allhier eingebracht worden*, Breslau 1693.

⁶¹ Viz pozn. 46.

⁶² K počtým rytinám lovicích trpaslíků srov. zejména Günter G. Bauer, *Barocke Zwergenkarikaturen 1622–1777, Barockberichte. Informationsblätter des Salzburger Barockmuseums zur bildenden Kunst des 17. und 18. Jahrhunderts* 42/43, 2005, s. 729–736. – John Landwehr, *Die Zwergen-Manie in Holland*, *ibidem*, s. 740–746.

⁶³ Patrně Joannes Ludovicus Schönleben, *Annus Sanctus Habspurgo-Austriacus. Sive Quingenti Sancti, Beati, & Venerabiles, Utrisque Sexus Augustissimae Domui Habspurgo-Austriacae Sanguinis et Cognationis Nexu Illigat ...*, Salisburgi 1696.

57.	<i>Theatrum Danubii</i> ⁶⁴	N	
58.	<i>Festungen</i>	WW	
59.	<i>Festungen</i>	TT	
60.	<i>Festungen</i>	VV	
60.	<i>Item Föstungen von Italien</i>		DDD
61.	<i>Achilles Leben</i>	O	
62.	<i>Schreibart von Vorschriften</i>		Z
63.	<i>Spanische Krieg</i>	RR	
	<i>Festungen</i>		
64.	<i>Neüe Kupfer</i>		
65.	<i>Landschaften von Italien</i>	P	
66.	<i>Emblemata Amoris</i> ⁶⁵		EE
67.	<i>Schachts von Vasen</i>		S
68.	<i>Garten Laubwerck und Gätterwerck</i>		
69.	<i>Garten Laubwerck</i>		W
	<i>Lucarnen ad Fenster Auszierungen</i>	X	
70.	<i>Roma antiqua</i>	EEE	
	<i>N.B. Diese nachstehende eingebundene Kupferstich gehören zum No. 16 als</i>		
	<i>Altär</i>		
	<i>Jagd und Compagnie Öfen, folgt Better</i>		
	<i>Garten und Alleen illuminiret</i>		
	<i>Schnitzwerck zu allerhand Sachen</i>		
	<i>Handwercker</i>		
	<i>Unterschiedliche Personen</i>		
	<i>Ergätzlichkeit der Jugend</i>		
	<i>4 Tagezeiten</i>		
	<i>4 Evangelisten</i>		
	<i>Diogenes, Paracelsus</i>		
No 0.	<i>Fontanen</i>		PP
	<i>Landschaften</i>		
	<i>Schief</i>		
	<i>Viechstuck</i>		
	<i>Garten</i>		
	<i>Tugend und Laster</i>	LL	
	<i>12 Monaten</i>		
	<i>4 Jahreszeiten</i>		
	<i>Frauen Brustbilder auf Ovidii Poesi gerichtet</i>		
61.	<i>Stadt und Kriegs Theatrum</i>		D
	<i>Landschaft Tirol</i>		
21.	<i>Architectura bibiana</i>		
	<i>7 Planeten</i>		
	<i>Mysteria Crucis</i>		
	<i>Elephanten</i>		
	<i>Unterschiedliche Thür</i>		
	<i>Neue Inventiones für Künstler</i>		
	<i>Heilige</i>		

⁶⁴ Patrně album *Theatrum Danubii exhibens Varios Prospectus amoenissimos Arcium, Templorum, Coenobiorum ... quae Danubio adjacent ac Augusta inter faciendes Viennam oculis usurpantur a C. S. ad virum delineatorum Augustae Vindellicorum*, Augsburg 1724.

⁶⁵ Patrně emblematická příručka Raphaela Custose, *Emblemata Amoris*, Augustae Vindellicorum 1622, či Otto van Veen, *Amoris Divini Emblemata*, Antverpiae 1660.

Civil Baukunst
Fresco Malerei
 [jinou rukou]: 80 Bande

DIE GEMÄLDE- UND GRAFIKSAMMLUNG DES OLMÜTZER DOMHERRN GEORG HEINRICH VON MAYERSWALD (1676–1747)

Der Beitrag informiert über die Gemälde- und Grafiksammlung, die der bedeutende mährische Mäzen und Olmützer Domherr Georg Heinrich von Mayerswald (1676–1747) in seinem Besitz hielt. Der Sohn eines bischöflichen Notars war in der aristokratischen Domherrngemeinde einer der umtriebigen Persönlichkeiten, dessen Aktivitäten das Bestreben verraten, die erreichte Stellung durch Investitionen in die Kunst zu repräsentieren. Seine Aufmerksamkeit widmete er so einerseits seiner Parkanlage und den Gemäldesammlungen sowie Wertgegenständen in seiner Residenz, als auch andererseits der neuen Marienkapelle oder der Domherrnsakristei der Olmützer Kathedrale.

Die Analyse der 336 Gemälde umfassenden Sammlung und ein Vergleich mit anderen Kollektionen der geistlichen Aristokratie in Böhmen und Mähren des 18. Jahrhunderts hat ergeben, dass ihre Zusammensetzung den um Mitte des 18. Jahrhunderts herrschenden allgemeinen Trends entsprach, als Bilder mit religiösen Inhalten, eventuell auch Porträts zurückgingen und umgekehrt die Vorliebe für Genreszenen und andere profane Themen stärker wurde. Den größten Teil von Mayerswalds Gemäldesammlung bildeten leicht untypische Jagdszenen und Themen mit Wild, die in vorliegendem Beitrag mit der Jagd als bedeutendem Bestandteil der Repräsentation des neuen aristokratischen Lebensstils dieses Domherrn bürgerlicher Herkunft in Zusammenhang gebracht wurden.

Eine bemerkenswerte Sammlung von 80 Grafikalben spiegelt dann überdies Mayerwalds lebhaftes Interesse an Veduten und an Reproduktionen von Residenzen, Parkanlagen und Kunstwerken allgemein wider, bzw. in hohem Grad auch sein Bestreben, Vorlagenstiche und Bücher anzuhäufen, die zweifellos auch bei den Bestellungen von Kunstwerken und kunsthandwerklichen Objekten praktische Anwendung fanden, über deren Umfang besonders die erhaltenen Nachlassinventare beweglicher Güter unseres Mäzens Auskunft geben.

Deutsche Übersetzung von Bernd Magar

